

7. Закон України «Про екологічну мережу» від 24.06.2004 р. № 1864-IV.
8. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21.09.2000 р. № 1989-III.
9. *Игнатенко Н.Г., Руденко В.П.* Природно-ресурсный потенциал территории. Географический анализ и синтез. – Львов: Изд. Львов. ун-та «Вища школа», 1986. – 164 с.
10. Керівні Принципи Збалансованого Просторового Розвитку Європейського Континенту. Ухвалені на 12-й сесії Європейської Конференції Міністрів, відповідальних за регіональне планування, 7-8 вересня 2000 року, Ганновер. – Режим доступу до джерела: <http://www.aokonus.at.ua/BOOKS/sustainable.pdf>
11. *Лаврів Лілія.* Стратегічне планування у системі управління національним господарством: автореф. дис. ...канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – Тернопіль, 2008. – 21 с.
12. *Мальчикова Дар'я.* Географічні основи кадастру сільськогосподарських земель Півдня України (на прикладі Херсонської області): автореф. дис. ...канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія». – Одеса, 2003. – 20 с.
13. Основи методики земельного кадастру гірських районів (на прикладі Українських Карпат) / О.Г. Топчієв, А.В. Костюченко, З.Й. Яцюк, З.В. Проскура. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1966. – 90 с.
14. *Палека Ю.М.* Теорія і практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України (економіко-географічне дослідження): автореф. дис. ...докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія». – К., 2009. – 38 с.
15. *Перцик Евгений.* Районная планировка (территориальное планирование): учеб. пособие для студ. вузов. – М.: Гардарики, 2006. – 398 с.
16. *Підрушній Г.П.* Сутність територіальної організації суспільства: її закономірності, процеси та форми // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирский В.С., 2011. – С. 253-259.
17. Рекомендації з планування території прибережної смуги морів (підготовлені в рамках проекту ЄС «Співпраця щодо довкілля Чорного моря: Грузія, Молдова, Росія, Україна») / Т. Панченко – К., 2009.
18. *Руденко В.П.* Географія природно-ресурсного потенціалу України. – У 3-х част.: підручник. – К.: ВД «К.-М. Академія» – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.
19. *Топчієв А.Г.* Геоэкология: географические основы природопользования. – Одесса: Астропринт, 1996. – 392 с.
20. *Топчієв О.Г.* Територія: сучасний зміст поняття; функції; ресурсний потенціал // Укр. геогр. журн. – 2010. – № 4. – С. 3-9.
21. *Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Шашеро А.М.* Методологічні засади геопланування регіонів // Укр. геогр. журн. – 2010. – № 1. – С. 23-31.
22. The Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy // Council for Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy. Final-Report (Geneva and Strasbourg, 9 November 2009). – Режим доступу до джерела: <http://www.cbd.int/doc/strategic-plan/workshop-consult-reports/PEBLDS-Council-Final-Report.pdf>

Херсонський державний університет

Стаття надійшла до редакції 8.12.2011

УДК 911.3

О. М. Черевко

ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

А. Н. Черевко

ПРИГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАК ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ: МИРОВОЙ ОПЫТ И УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ

Институт географии НАН Украины, Киев

В статье анализируется мировой опыт использования приграничного сотрудничества как фактора экономического развития приграничных регионов. Резюмирована практика отдельных стран и интеграционных образований. Рассмотрено состояние приграничного сотрудничества в региональном развитии Украины.

Ключевые слова: государственная граница; приграничный регион; приграничное сотрудничество; региональный рост и развитие.

O. Cherevko

CROSS-BORDER COOPERATION AS A FACTOR OF REGIONAL DEVELOPMENT: WORLD EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES

Institute of Geography, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

The world experience of using of cross-border cooperation as a factor for economic development in the border regions is analyzed. The experience of states and integration foundations are summarized. The present state of cross-border cooperation in the regional development of the Ukraine is examined.

Key words: state border; border region; cross-border cooperation; regional growth and development.

© О.М. Черевко, 2012

Сучасний світ характеризується двома закономірними та об'єктивними процесами, сутнісні характеристики яких зводяться до явищ регіоналізації й глобалізації світового економічного та соціального простору. Своєрідним індикатором цих процесів є кордони як специфічні територіально-просторові утворення, які, з одного боку, диференціюють політичний та культурний ландшафт окремих держав, а з іншого, є зонами контактних взаємодій між політико-адміністративними утвореннями у глобальному просторі.

Загальносвітові трансформаційні та геополітичні зміни, які відбулися наприкінці ХХ ст., засвідчують, що кордони у сучасному світі стали більш прозорими та проникними, ніж були півстоліття тому, разом з цим за останні двадцять років у світі з'явилося більше кордонів (особливо у Європі), ніж за попереднє півстоліття [7, 8].

У сучасній політичній географії та лімологічній думці виокремлюються декілька послідовно сформованих теоретичних підходів у вивченні кордонів, які можна об'єднати у дві групи – традиційні та постмодерністські [3]. Сучасні постмодерністські підходи розглядають **кордони** як лінії контакту та зони взаємодії між окремими державами, а **прикордонні регіони**, які здебільшого мали риси глибокої периферії, у сучасній редакції розуміють як локомотиви економічного зростання на основі утворення різноманітних форм співробітництва на засадах пошуку балансу між безпекою кордону та розвитком транскордонного співробітництва, інтересами центрального керівництва та прикордонних територій. Це стає свідченням того, що сьогодні кордон меншою мірою означає обмеження, на сучасному етапі – це місце зустрічі, співробітництва, сусідства та партнерства. Особлива роль у розвитку процесів прикордонного співробітництва належить створенню **транскордонних регіонів**, які являють собою сукупність прилеглих адміністративно-територіальних одиниць різного ієрархічного рівня суміжних держав, що мають безпосередній вихід до державного кордону. Зокрема, у західноєвропейській регіональній практиці юридично оформленими транскордонними регіонами, в яких здійснюється прикордонне співробітництво, є **єврорегіони** [11, с. 181].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує широкий інтерес до проблем вивчення кордонів, прикордонних та транскордонних регіонів. Відповідна тематика відображена у працях багатьох вітчизняних вчених: М. Долішного, З.Петренка, О. Стельмаха, А. Баян, Н. Перстневої, Р. Дацьківа, М. Лендєл, Н. Луцишин, П. Луцишина, Ю. Макогона, С. Максименко, М. Максимока, П. Беленького, С. Писаренко, Н. Мікули, С. Федонюка, В. Пили, Д. Стеценка, І. Студеннікова, О. Гонти, А. Лавренчука, В. Буд-

кіна, О. Кірюхіна, Г. Підгрушного та ін. Ці наукові розробки пов'язані здебільшого з вивченням співробітництва прикордонних регіонів у межах функціонування ЄС та використання відповідного досвіду для України, а досвіду інших країн та регіонів світу приділено менше уваги.

Основна мета та завдання цієї публікації:

- вивчення світового досвіду прикордонного співробітництва як фактора економічного зростання та розвитку прикордонних регіонів;
- виявлення основних інституційних утворень, які слугують для розвитку процесів економічного співробітництва прикордонних регіонів;
- розкриття основних механізмів та конкретних напрямків здійснення взаємодії прикордонних регіонів держав, які мають спільний кордон;
- аналіз стану функціонування прикордонних регіонів у процесах регіонального розвитку в Україні.

У **Західній Європі** в 60-х роках ХХ ст. були сформульовані концепції «Європа регіонів» та «нового регіоналізму» [1, 2]. Відповідні концепції передбачають надання широким повноважень регіонам всередині Європейського Союзу; регіони отримали самостійне право вступати у різноманітні зв'язки з іншими регіонами, об'єднуватися у групи регіонів, взаємодіяти з ними та окремими державами, виходячи за рамки кордонів національних держав.

Одним з напрямків активізації регіонального розвитку, використання переваг полярності та регіональних диспропорцій, які склалися на основі попередньої парадигми існування об'єднаної Європи у вигляді національних держав, є прикордонне співробітництво між регіонами, які безпосередньо прилягають до державного кордону, що інституційно оформлені у вигляді єврорегіонів. Єврорегіональне будівництво на основі прикордонного співробітництва усередині ЄС має за мету нівелювання психологічних бар'єрів відокремленості, подолання упереджень національної ідентичності, а також як вважають представники Асоціації європейських прикордонних регіонів, приносить європейську додану вартість (ЄДВ), яка проявляється через соціально-економічну, політичну, інституційну та соціокультурну додану вартість [5, с. 5-6].

Нині у межах об'єднаної Європи та сусідніх з нею країнах нараховується 185 функціонуючих та перспективних єврорегіонів [14], створено відповідні фінансові механізми та інститути: Європейський фонд регіонального розвитку, Фонд згуртування, Європейський соціальний фонд, які фінансують окремі регіональні програми та проекти (PHARE, TACIS, CARDS, MEDA та ін.). Для здійснення прикордонних ініціатив у межах Європейського Союзу та політики згуртування

функціонує програма INTERREG III A, мета її - розвиток спільних прикордонних регіонів двох або трьох держав (рівень NUTS III), формування у цих регіонах точок соціально-економічного зростання на основі спільних стратегій розвитку.

Головні сфери підтримки програми – розвиток міст і сіл; розвиток підприємств; розвиток малого та середнього бізнесу; розвиток людських ресурсів (здібностей, культури, охорони здоров'я, освіти, комунікацій, соціальної сфери); захист навколишнього середовища, використання та економія енергії; розвиток транспортних, комунікаційних та інформаційних мереж; ремонт водних та електричних мереж; юридична та адміністративна співпраця; розвиток людських ресурсів та інституцій в інтересах стимулювання транскордонної співпраці. З метою координації зусиль учасників прикордонної співпраці, обміну досвідом, координації спільних проектів створено Асоціацію європейських прикордонних регіонів (1971) [5].

Логіка функціонування державних кордонів у **Північній Америці** пов'язана насамперед з економічними намірами забезпечення проникності кордонів для товарів та послуг, отримання взаємовигод від скасування митних зборів та податків, а також кількісних обмежень у взаємній торгівлі, що втілювалося у створенні Північноамериканської зони вільної торгівлі між США, Канадою та Мексикою (НАФТА, 1994). Торговельна єдність у межах НАФТА не має за мету створити «північноамериканську ідентичність», у Північній Америці відсутні спеціалізовані структури з просування прикордонних ініціатив, такі, наприклад, як ІНТЕРРЕГ або Асоціація європейських прикордонних регіонів [13]. Прикордонне співробітництво здійснюється на двох кордонах: між США та Канадою, США та Мексикою.

Високий ступінь прикордонної взаємодії між США та Канадою пов'язаний із спільним історико-культурним розвитком цих країн та економічною інтеграцією, яка складалася протягом десятиліть. Прозорий характер кордону створює природні передумови для реалізації прикордонних соціально-економічних ініціатив. Відповідні ініціативи представлені у прикордонних регіонах між США та Канадою, які являють собою групи провінцій або штатів, що простягаються вздовж 49 паралелі, на основі економічних та організаційних зв'язків у межах 4 транскордонних регіонів: Західний, або Каскадія (Аляска, Вашингтон, Орегон, Айдахо, Монтана; Юкон, Британська Колумбія, Альберта); Степовий, або Великі Рівнини (Монтана, Вайомінг, Північна Дакота, Південна Дакота, Міннесота; Альберта, Саскачеван, Монітоба); Великі Озера–Хартленд (Мічіган, Індіана, Огайо; Онтаріо); Схід (Вермонт, Ман, Нью-Гемпшир, Нью-Йорк, Массачусеттс, Род-Айленд та Коннектікут; Квебек,

Атлантична Канада). Всі транскордонні регіони взаємодіють у трьох напрямках: економічному (створення прикордонних кластерів; акумуляція капіталів через прикордонну максимізацію вигод), організаційно-інституціональному та соціокультурному; глибина та пріоритетність зв'язків у всіх регіонах різна [12].

Одним із ресурсів розвитку прикордонних регіонів вздовж американо-мексиканського кордону є **зони вільного економічного розвитку - макіладорас**, які являють собою експортно-виробничі зони з пільговим режимом ведення підприємницької діяльності за рахунок використання дешевої робочої сили, енергії та низьких транспортних витрат у мексиканських прикордонних штатах. До цих зон належать промислові підприємства (легка промисловість, автомобілебудування, електропобутова та електронна техніка), які зайняті виробництвом товарів та послуг для експорту на базі переробки зарубіжних матеріалів, що надходять у режимі зворотного імпорту. Основна частина цих підприємств обмежувалася 20-кілометровою смугою вздовж мексиканського кордону, що стимулювало розвиток міст-близнюків (Сан-Дієго – Тіхуана, Ель-Пасо – Сьюдад Хуарес, Ларедо – Нуево-Ларедо, Браунсвілл – Матаморос) й забезпечило можливість зробити важливі кроки у розвитку прикордонної соціальної та економічної інфраструктури: створення центрів адаптації мігрантів, нових робочих місць, співробітництво у галузі освіти (створення центрів навчання, обмін студентами, програми спільного навчання, взаємне визнання дипломів) тощо [4].

У **Латинській Америці** прикордонне співробітництво здійснюється переважно у межах головних латиноамериканських інтегративних утворень, таких як Центральнаамериканська інтегративна система, Андійська Співдружність націй та Спільний ринок країн Південної Америки (МЕРКОСУР).

Відповідні прикордонні ініціативи втілюються за підтримки іноземних суб'єктів (наприклад, ЄС через Іспанське агентство з міжнародної співпраці підтримує проект «Відкритих кордонів»; окремі проекти США через фінансові інструменти Міжамериканського банку розвитку та ін.). Такі дії, як визначено у програмі «Відкритих кордонів», базуються на переконанні, що «створення транслокальних зв'язків через прикордонну кооперацію може сприяти ідеї кордонів не як бар'єрів, які перешкоджають руху та розвитку, а як мостів, що з'єднують сусідні країни та забезпечують економічне зростання й розвиток» [21, с. 187].

Центральнаамериканська інтегративна система передбачає використання державних кордонів між державами для побудови системи взаємозв'язків

між учасниками інтеграційного утворення на основі просування прикордонного співробітництва між прилеглими до кордону регіонами країн-учасниць шляхом просування інтегративних програм та домовленостей. Зокрема, Трьохсторонній план (Сальвадор, Гватемала та Гондурас) має сприяти створенню життєздатних сільськогосподарських моделей, зростанню активізації прикордонних зв'язків між прикордонними адміністративними одиницями трьох країн, створенню громадських організацій фермерів, вчителів, різноманітних об'єднань та об'єктів розвитку, спільному управлінню водними та агро-лісовими ресурсами [19, 21].

Проект співробітництва між Панамою та Коста-Рікою передбачає максимізувати прикордонну кооперацію для локального розвитку та організації неперервного потоку туристів у прикордонних територіях обох країн; побудову швидкісної магістралі між Акаупою (департамент Чонталес, Нікарагуа) та кордоном з Коста-Рікою для посилення регіональної торгівлі, інтеграції, об'єднання економічних регіонів та наближення обох країн до Карибського регіону.

Андійське співтовариство утвердило єдину політику у галузі прикордонної інтеграції та розвитку, яка передбачає функціонування двох інструментів для оперативного здійснення розвитку кордону - прикордонні інтегративні зони та двонаціональні прикордонні обслуговуючі центри [19, с. 229].

Прикордонні інтегративні зони являють собою прикордонні території, які прилягають до держав-учасниць Андійського співтовариства. Їх проекти здійснюються для підтримки розвитку через об'єднання спільних та координаційних дій: співробітництво соціальних суб'єктів, підприємців, робітників, приватних організацій та цивільних асоціацій; стимулювання локальних, національних, двонаціональних та іноземних приватних інвестицій, обмін ініціативами між локальними адміністраціями та організаціями регіонального розвитку. Нині прикордонні інтегративні зони функціонують на кордонах між Колумбією та Еквадором, Колумбією та Перу, а також Болівією та Перу.

Двонаціональні прикордонні обслуговуючі центри – це локальні утворення на території однієї або двох суміжних країн Андійського співтовариства, поблизу перетину кордону з комплексним контролем потоку осіб, багажу, товарів і транспортних засобів у поєднанні з додатковою допомогою та митними послугами.

Двонаціональна взаємодія на кордоні між Бразилією та Уругваєм спрямована на виконання ряду проектів у галузі вдосконалення інфраструктури, будівництва транспортних магістралей, залізниць, мостів тощо.

Разом з цим, прикордонна кооперація між Уругваєм та Бразилією у прикордонних регіонах здійснюється через організацію **зон вільної торгівлі** та надання мешканцям цих регіонів **прикордонного громадянства**, що забезпечує вільне пересування людей, товарів, послуг та капіталів, більш м'який прикордонний та податковий контроль, спільне митне управління у пунктах перетину, звільнення від податків, спрощення торгівлі, виключення подвійного податку для жителів міст, культурну інтеграцію тощо.

Найбільш виразною формою прикордонної кооперації у межах МЕРКОСУР є **міста-близнюки**, розташовані по обидва боки кордону. Вони об'єднують великі відокремлені міста та області з незначною господарською активністю, стимулюючи розвиток локальної економіки шляхом спрощеного режиму отримання ліцензій для експорту (імпорту) товарів та послуг, створення пільгових умов для малого та середнього бізнесу, реалізації проектів з прикордонного управління, освіти, соціального захисту, енергетичної інфраструктури, культури, будівництва, сталого туризму, інноваційних та бізнесових центрів тощо. Співробітництво між прикордонними містами-близнюками поширене на кордонах між Уругваєм та Бразилією (12 міст), Уругваєм та Аргентиною (8 міст), Аргентиною та Бразилією (24 міста), Бразилією та Парагваєм (10 міст), Аргентиною та Парагваєм (12 міст) [15].

В **Азійсько-Тихоокеанському** регіоні набули розвитку такі інтеграційні утворення, як **трикутники зростання**, які являють собою транснаціональні економічні зони (дві та більше країни) з чіткими кордонами [9, с. 54]. Такі утворення, де відбувається вільний рух робочої сили, капіталу та технологій, також отримали назву **природні економічні території** [22] або **субрегіональні економічні зони** [24].

Трикутники зростання об'єднують зв'язками розміщені поряд райони розділених кордоном країн з несхожими факторами виробництва (земля, праця, капітал, робоча сила, технології, адміністративно-управлінські вміння) та різними джерелами порівнянних переваг для формування субрегіонального економічного зростання, поширення відповідної вигоди на менш розвинуті сфери національних економік. Цей ріст забезпечується приватним сектором, але за підтримки співробітництва урядів, які усувають бар'єри для потоків факторів виробництва та товарів через кордони. Основним економічним механізмом, який забезпечує створення вигоди, є економія за рахунок «ефекту масштабу»: поєднання фондів факторів у різних місцях (промисловість в одних частинах субрегіону може мати переваги в технології та знання, доступні в інших); економія в розподілі

маркетингових, фінансових та бізнесових послуг; економія в громадянській інфраструктурі, такій, наприклад, як комунальні системи, транспортна інфраструктура, телекомунікації, постачання енергії та води [18, с. 1-5].

Трикутники зростання розглядалися багатьма в АСЕАН як «унікальне Азійське рішення проблем для досягнення регіональної економічної інтеграції між країнами на різних стадіях розвитку» [18, с. 1-5]. Нині у межах АТР функціонують 8 трикутників зростання, які охоплюють суміжні території 15 країн регіону [23, с. 27-30].

Ідеї нового регіоналізму проникли і в країни **Африки**, зокрема Декларація Африканського союзу стосовно кордонів наголошує на необхідності подолання кордонів як бар'єрів та розуміння їх як мостів, які об'єднують одну державу з іншою з метою інтеграції африканського континенту, створення міцнішого союзу для забезпечення миру, безпеки та стабільності через структурне запобігання конфліктів [17].

Особливо активні процеси з впровадження прикордонного співробітництва спостерігаються у межах Західної Африки. Вони здійснюються за підтримки Європейського Союзу та використання досвіду історії, методів та практик інтеграційних процесів ЄС. Серед перспективних напрямків прикордонного співробітництва у межах Західної Африки виокремлюються: територіальне планування; економічний розвиток прикордонних регіонів на основі використання «ефекту кордону»; туризм; розвиток транспорту та інфраструктури [16].

Найактивнішою формою відповідного регіоналізму є *коридори розвитку*, які являють собою транспортні або торгові коридори з недостатнім використанням економічного потенціалу суміжних держав. Їх розглядають як засоби планування та просування взаємопов'язаних інфраструктурних та великомасштабних економічних секторних інвестицій у різних географічних областях, що активізує торгівлю та інвестиції, забезпечуючи економічне зростання, оптимізує використання інфраструктури, стимулює процеси отримання доданої вартості та покращує конкурентоспроможність африканської економіки у регіонах та на континенті загалом. Особливо активно відповідні коридори розвитку представлені у межах Південної Африки. Наприклад, Коридор Розвитку Мапуто заснований на активізації осі між економічним серцем Південної Америки – Гаутенг та Мпумаланга (провінції ПАР) та містом-портом Мапуто (Мозамбік) [20].

В **Україні** практика прикордонного співробітництва для розвитку прикордонних територій пов'язана зі створенням транскордонних регіонів (єврорегіонів). Нині функціонують 8 єврорегіонів

за участю України - 4 на кордонах з ЄС: «Карпатський» (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, 1993), «Буг» (Україна, Польща, Білорусь, 1995), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія, 1998), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія, 2000) та 4 на кордонах з країнами СНД: «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь, 2003), «Слобожанщина» (Україна, Росія, 2003), «Ярославна» (Україна, Росія, 2007), «Донбас» (Україна, Росія, 2010). Опрацьовується питання щодо розроблення проекту єврорегіону «Сян» (Львівська область України та Підкарпатське воєводство Польщі), входження Житомирської області до єврорегіону «Дніпро», а також створення єврорегіонів «Азов» (Україна, Росія) та «Дністер» (Україна, Молдова, Придністров'я).

Відповідні транскордонні ініціативи базуються на використанні європейського досвіду єврорегіонального будівництва та спрямовані на створення європейської доданої вартості. Єврорегіони за участю країн ЄС відзначаються більшою інституційною ємністю та змістовим наповненням, яке проявляється у реальному фінансуванні з європейських інституційних фондів за допомогою спеціальних інструментів та програм розвитку, серед яких: Східне партнерство, ЄІСП, EUBAM, CADSES, TACIS та ін. Діяльність єврорегіонів на кордонах з країнами СНД характеризується значною мірою зустрічами учасників, юридичним оформленням, створенням планів спільних дій, проведенням конференцій, ярмарок, форумів, виставок тощо.

Слід відзначити, що просування прикордонного співробітництва на основі єврорегіонів має ряд недоліків, а темпи активізації місцевих ресурсів та соціально-економічного розвитку прикордонних територіальних громад є невисокими [6].

Висновки

Отже, державний кордон у сучасному економіко-географічному просторі є не обмежуючим фактором та бар'єром для реалізації соціально-економічного розвитку, а місцем співпраці, кооперації та використання переваг через отримання взаємних вигод шляхом створення доданої вартості, використання «ефекту кордону», «ефекту масштабу», які виникають на основі існування транскордонної асиметрії у різниці цін, лояльності податкового поля, менших капіталовкладень в основні фактори виробництва, що в сукупності дає можливість залучити наявний потенціал прикордонних регіонів, ліквідовуючи периферійність та відсталість, сприяючи розвитку територіальних громад по обидва боки кордону на основі реалізації спільних цілей та стратегій розвитку [10, с. 33-37].

Названі переваги отримуються шляхом створення різних інституційних утворень: єврорегіонів,

прикордонних інтегративних зон, двонаціональних прикордонних обслуговуючих центрів, експортно-виробничих зон (макіладорас), вільних економічних зон, міст-близнюків, трикутників зростання, коридорів розвитку та інших.

Проаналізований досвід функціонування прикордонних регіонів у системі регіонального розвитку України засвідчив недостатнє використання

наявного потенціалу для активізації процесів регіонального соціально-економічного розвитку на основі співробітництва прикордонних регіонів з сусідніми державами ЄС та США, тому перспективи подальших розвідок у цьому напрямку мають бути пов'язані з поглибленим вивченням світового досвіду функціонування прикордонних регіонів та використання його в Україні.

1. *Зонова Т. В.* От Европы государств к Европе регионов // Полис, 1999. – № 5. – С.155–164.
2. *Китинг М.* Новый регионализм в Западной Европе // Логос, 2003. - № 6 (40). - С.67- 116.
3. *Колосов В. А.* География государственных границ: идеи, достижения, практика // Известия РАН. Серия геогр. – 2008. – № 5. – С. 8 – 20.
4. *Кубышкин А.* Американо-мексиканская граница: ресурсы сотрудничества и проблемы безопасности // Российское экспертное обозрение. - № 4 (18). – 2006. – С. 36-39.
5. Посібник з транскордонного співробітництва в Європі / За ред. Чопака В. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2005. - 70 с.
6. *Скотт Дж.* Стимулирование кооперации: могут ли еврорегионы стать мостами коммуникации? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.indepsecres.spb.ru/scott_r.htm
7. *Сюндюков И.* Европейскость без разграничений / Ежедневная Всеукраинская газета «День». – 2010. - №225. [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/319764>
8. *Фуше М.* Яким чином розвивається уявлення про Україну та її кордони у сучасному світі / Міжнар. наук. колоквиум: «Кордони України: історичні та сучасні культурно-ідентифікаційні проблеми». 2-3 грудня 2010 року, Київ.
9. *Черная И. П., Шинковский М. Ю.* Приграничный регион в условиях глокализации: теоретико-концептуальные подходы // Пространственная экономика. – 2005. - № 2. – С. 46-60.
10. *Черевко А. Н.* Механизмы формирования социально-экономического эффекта трансграничного сотрудничества / Проблемы общественной географии. Приграничные территории: методологические подходы и опыт исследований // Сб. науч. трудов / Под общ. ред. Г. П. Подгрушного. – К.: Институт географии НАН Украины. – Вып. 2. – 2010. – С. 33-37.
11. *Черевко О. М.* Прикордонні та транскордонні регіони / Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку. Матеріали наук. - практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 4-5 листопада 2010 р.) / Гол. ред. колегії В. С. Бакіров. – Харків, ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 375 с.
12. *Brunet Jailly E.* Cascadia in Comparative Perspectives: Canada – U.S. Relations and the Emergence of Cross-Border Regions // Canadian Political Science Review – Vol. 2 (2) June 2008. – P. 104-124. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ojs.unbc.ca/index.php/cpsr/article/view/62/91>
13. *Clarke S. E.* Spatial Concepts and Cross-Border Governance Strategies: Comparing North American and Northern Europe Experiences / EURA Conference on Urban and Spatial European Policies. – Turin, 18-20 April. – 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://time.dufe.edu.cn/jingjiwencong/waiwenziliao/9clarke.pdf>
14. Cross-border co-operation in Europe / Members of Association of European Border Regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aebr.eu/en/members/map_of_members.php
15. Cross-border cooperation in Latin America: Contribution to the regional integration process / Association of European Border Regions (AEBR) - October 2010. - 87 p.
16. *Dahou K., Towards A.* Euro-African Dialogue On Cross-Border Cooperation / WABI: Secretariat of the Sahel and West Africa Club. – 2004. – 53 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/1/2/38486124.pdf>
17. Declaration on the African Union border program and its implementation modalities as adopted by the conference of African ministers in charge of border issues held in Addis Ababa (Ethiopia), on 7 June 2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.africa-union.org/root/au/publications/PSC/Border%20Issues.pdf>
18. Growth Triangles in South-East Asia / East Asia Analytical Unit. - Commonwealth of Australia. – 1995. – 136 p.
19. *Hernández A., Jiménez A., Picón J. C.* Cross-border cooperation in Latin America and the European Union: Contributions to the regional integration process // Regional integration processes. – 2006. – P. 208-235 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.observ-ocd.org/temp/libreria-144.pdf>
20. Regionalism and uneven development in South Africa: the case of Maputo Development Corridor (Making of Modern Africa) / Edited by Fredrik Söderbaum and Ian Taylor. – Great Britain: Antony Rowe Ltd., 2003. – 140 p.
21. *Rhi-Sausi J. L., Coletti R.* Cross-border regional integration and cooperation in Latin America: experiences and perspectives / Governance and institutional strengthening: IILA-CeSPI Fronteras Abiertas project, Cooperación transfronteriza e Integración en America Latina. – 2009. – P. 182-204. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.observ-ocd.org/temp/libreria-359.pdf>
22. *Scalapino R. A.* The changing order in Northeast Asia and the prospects for U.S.-Japan-China-Korea relations (IGCC policy paper) / Institute on Global Conflict and Cooperation, University of California. – USA, San Diego. – 23 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ideas.repec.org/p/cdl/globco/1602.html>
23. *William R. Boulton.* Overview of Electronics Manufacturing in the Pacific Rim / World Technology Evaluation Center Panel Report on Electronics Manufacturing in the Pacific Rim. – USA, Baltimore, Maryland. – 1997. – 124 p.
24. *Yamazawa I.* On Pacific Economic Integration // The Economic Journal. – № 102, November. – 1992. – P. 1519-1529